

Dr. Franc Zadravec

PREŽIHOV »KOLEKTIVNI ROMAN«

(na primeru Jamnice)

Novejša literarna teorija na Slovenskem ne uporablja terminov »roman kolektiva«, ¹ »kolektivistični roman« ² in »kolektivni roman«, s katerimi so Prežihove romane označevali Ivo Brnčič, Anton Ocvirk in drugi ³ vsaj do leta 1972. Termin kolektivni roman je domač Janezu Mrdavšiču ob *Jamnici*, Tone Sušnik in Emil Navinšek pišeta ob *Požganci* in *Doberdobu* analogne pojme, namreč »jazbinski kolektiv«, »junak je ljudstvo«, »zavest kolektivnosti«, posameznik je »obraz kolektiva«, njegova beseda je »beseda kolektiva« in podobno. Prežih sam si je za Jamnico izbral oznako »roman soseske« in ga imenoval tudi »kolektivni roman« ⁴.

Geslo *Roman*, ki ga je za Literarni leksikon napisal Janko Kos, pove, da evropske tipologije romana ne uporabljajo izraza kolektivni roman, da takšno vrsto romana klasificirajo bolj po predmetu opisovanja, npr. »domačijiški«, »kmečki«, »družbeni« ter »roman časa in prostora«. ⁵ Tudi geslo *Povest* tega leksikona, ki ga je napisal Miran Hladnik, navaja predvsem izraze socialni roman ter domačijiški in kmečki roman. ⁶ Matjaž Kmecl imenuje s terminom kolektivni roman »skupinsko napisani tekst«, ⁷ povezuje ga torej z načinom avtorstva določenega besedila. Termin socialni roman se tudi v zagrebškem *Uvodu u književnost* nanaša na opisni predmet, pisec pa po Kayserjevi tipologiji povzema še izraze »prostorni«, »družveni roman« in »roman o društvu« z galerijo portretov s socialno motivacijo in z analizo družbenih slojev. ⁸

Ruska literarna teorija je za velika pripovedna besedila, kakor so *Vojna in mir*, *Človeška komedija*, *Tihi Don*, *Jean Christophe*, *Saga o Forsytih* in za podobne uveljavila izraz »roman-epopeja«. ⁹ Tudi Ocvirk je štel pred vojno romane Balzaca, Tolstojem in Dostojevskega za »velike epopeje iz moderne družbe«, ¹⁰ Kritik v predvojnem Slovincu je izraz epopeja uporabil za *Požganco*, ¹¹ ob *Jamnici* pa je Lojz

¹ Ivo Brnčič, Prežihov Voranc: *Požganica*. LZ 1939.

² Anton Ocvirk, O današnji slovenski prozi. NS 1946.

³ Prežihov zbornik. Uredila Marja Boršnik. Maribor, 1957.

⁴ Prežih, pismo Ferdu Godini 4. X. 1946. ZD XII. Ljubljana, 1990.

⁵ Janko Kos, *Roman*. Literarni leksikon. Ljubljana, 1983.

⁶ Miran Hladnik, *Povest*. Literarni leksikon, Ljubljana 1981.

⁷ Matjaž Kmecl, *Mala literarna teorija*. Ljubljana, 1976.

⁸ Aleksandar Flaker, *Novela i roman. Uvod u književnost*. Zagreb, 1961.

⁹ Tamara Motyleva, *Zum Problem des Romanepos. Roman und Gesellschaft*. Jena, 1984.

¹⁰ Anton Ocvirk, *Teorija primerjalne literarne zgodovine*. 104. Ljubljana, 1936.

¹¹ Pregled slovenskega knjižnega trga v letu 1939. *Slovenec* 31. XII. 1939. ZD VI, 467. Ljubljana,

Kraigher zapisal v pismu Prežihu: »Šolohov je tvoj brat, pri nas pa nimaš bližnje žlahte.«¹²

Znano je, da je Prežih zavrnil Ocvirkovo in Kalanovo kritiško razmišljanje o Jamnici in ju imenoval za formalista, za dogmatika »šole« o pripovednem trikotniku,¹³ ali kakor se podrobneje spominja njegovega poetiškega pomisleka Ivan Potrč: »Ja veš, to so ljudje takšne šole. Naučili so se nekaj o tistem trikotniku, zdaj pa merijo vse po trikotniku, v življenju pa ni vedno po trikotnikih.«¹⁴

Prežih se kajpada ni ukvarjal s poetiko romana, zato pa je kot umetniška narava tem bolj vedel, da teorija nima vnaprej zagotovljenih vatlov za vsakršno romaneskno besedilo, tudi ne za njegova besedila. To dejstvo spodbuja k ponovnemu premisleku tudi o (ne)uporabnosti termina kolektivni roman. V skladu s številom »sto romanov«, ki pomensko ni trdno, saj lahko pomeni količino, a nič manj lahko pomeni tudi poetiško različnost tekstov, nimam niti najmanjše želje dati dokončne meje o tem, kaj je kolektivni roman, saj za večino literarnih terminov nimamo nobene dokončne definicije, izjema so nemara stalne pesniške oblike in nekateri verzi. Raziskati pa hočem, kaj vendarle omogoča in opravičuje rabo termina kolektivni roman, in če nič, ali je potem priznavati izraze, kot so »prostorski«, »družbeni« za absolutne in nepreklicne in se omejiti zgolj nanje.

Poudariti moram, da termina kolektivni roman ne obremenjujem z ideološkim predznakom, ampak ga priznavam samo zaradi strukture človeške stvarnosti, ki je vlita v njegov imaginarni prostor. Vsakdo ve, da Prežihovih romanov ne konstituira miti, ampak pojavi in dejstva človeške stvarnosti, da so široke epske oblike te stvarnosti, da so velika epična dogajanja deseterih in več usod in da so pravo nasprotje tako imenovanega »individualističnega« romana. Mrdavšič upravičeno šteje Prežihovo široko epsko obliko za »eno njegovih največjih zaslug za slovensko literaturo.«¹⁵ S svojimi tremi romani je razširil in utrdil obliko, ki jo je zastavil Ivan Pregelj v romanu *Tolminci*.

Poizkusimo zdaj zbrati dokaze, ki Jamnici zagotavljajo ime roman soseske in zato tudi ime kolektivni roman. Zanj govorijo socialna struktura, etična načela, duhovno-čustvena in npravna drža skupnosti ter njena jezikovnostilna sredstva.

Jamniška množica je raznolik, a v sebi sklenjen socialni organizem, ki ga pripovedovalec odpre po vsem življenjskem ciklusu, od prvih klic zavesti do posestniškega in ideološkega ločevanja. Kar statistično razčleni ta sestav – dva dvora, deseterica velikih kmetov, štirideset srednjih kmetov, trideset malih bajtarjev, štiri-deset gostaških bajt, tesači, dninarji, berači, občinski reveži pa župnik in učitelj. Razen po nekaj specifičnih delavcih, kakor je npr. tesač, ta sestav daleč presega jamniški prostor ter mutatis mutandis predstavlja kmetске skupnosti sploh. Jamniška skupnost se seveda ne ukvarja z intelektualskimi, zasebnimi in splošnimi filozofskimi refleksijami, močno pa je izpostavljena dvema objektivnima silama in je z njima v občutljivem spopadu: prva je narava, druga so napetosti med tradicijo, ki jo soseska živi skozi desetletja, in med zgodovinsko razvojnim trenutkom celotne družbe.

Socialno razslojena množica živi tudi po posebni socialni etiki. Jedro te etike spada v območje oblasti in dela iz človeka ali gospodarja ali hlapca ali upornika.

¹² Lojz Kraigher, pismo Prežihu. ZD VII. 410. Ljubljana, 1964.

¹³ Prežih, pismo Ferdu Godini, 13. I. 1947. ZD XII.

¹⁴ Ivan Potrč, *Srečanja s Prežihom*. LdP 22. II. 1950.

¹⁵ Prežihov zbornik, 319.

Tradicionalna postava je brezobzirna in se glasi: »zemlje ne morejo imeti vsi« (pove jo Permanova Neža). To etiko potrdi pripovedovalec z dvema primeroma oziroma z dediščinskima prizoroma pri Permanovih in Munkovih. Oba prizora mejita skorajda že na balado, saj se pamet in razsodnost v njih nevarno umakneta pohlepu in sovraštvu. Celó mati umolkne, ostane hladna pri sicer »krivični« delitvi in le še strmi »nad sicer strašnim, a neogibnim dejanjem življenja«. Na lastniški točki je jamniška skupnost najbliže razčlovečenosti, je do kraja razidealizirana, prav nič »stričevska«, za kakršno se je konec dvajsetih let potegoval Fran S. Finžgar. Tu se posamezniki strastno razhajajo, individuumsko/individualistični subjekt pa le na videz odstopa od skupinskega, saj prav zaradi individualizma ostaja skladni, neločljivi del satnice. Zavoljo skladnosti z nezamenljivo temeljno etiko je zasebna duša tudi tipična struna jamniškega kolektiva. Polemični del te skupnostne etike je zvišena negacija lastništva, sta beraški ponos in ironija, s kakršnima Moškoplet vznemirja Jamničane, kadar so ali preveč dobrotni ali pa jih maliči imetniška sla.

Poleg socialne etike povezuje jamniško množico v složno skupnost in v pluralni subjekt še vrsta drugih stvari. Družijo jo skupna kmečka opravila, folklorni in verski običaji, svatovski sprevodi, nebrzdana ljubezenska »darovanja«, pa obdarovanje beračev in drugo. Najbolj je jamniški subjekt občutljiv za svojega družbenega nasprotnika, za konkretno moč, ki ogroža njegov tradicionalni red. Zdaj je to preveč pohlepni posameznik, npr. Lukač, ki kupuje omajane grunte, drugič delniška družba »Podjuna«, tretjič »višji interesi« države. Množica opitih političnih shodnikov, ki tava po zasneženi nočni pokrajini, še posebej simbolizira ujetost v zabredlo državo ali v začarani krog«, iz katerega ni izhoda.

Čim bolj pa »višji interesi« majojo kmetško skupnost, tem hitreje se njena samozadostnost umika povezavam s »prekucuhi«, s Permanovim Ahacem, z delavstvom; kmetška množica se odpira za novo skupnost, pripravljena je biti dvojnenojni socialni subjekt.

Navznoter jo označujejo kajpada še druge lastnosti in znamenja, telesna, duševna in moralna.

Pripovedovalec opazuje njihove obraze – nagubani so, izžeti, grde podobe garaštva po globačah, poljih, gozdovih, vendar ob praznikih »za hip lepi in dobri«. Jamničane označuje medsebojna vsevednost, vsakdo ve skoraj vse o bližnjiku, o njegovi nrvnosti, značaju, o narodni zavesti: drug drugemu so »vest«. Za vsakogar imajo tudi po kakšen označevalni stavek in ga refrensko ponavljajo.

Nrvno niso posebno občutljivi, prej nasprotno. Radi se predajajo »derviškim strastem«, divjemu plesu, ljubezen spremenijo v neobrzdani nočni obred, v pravcato »darovanje« ter se brez občutka krivde »ob splošnem krohotu spet vračajo« na veseljaški oder. Dovganočko sprejemajo kot napol božansko junakinjo, ne obnašajo se torej šentflorjansko hinavsko. Nrvna preobčutljivost jim velja celo za čudaštvo (primer matere, ki zavrne hčer Zabevko, češ da je »vlačuga«). Prav nič se ne sramujejo številnih povojnih pankrtov in jih odšalijo z malo ironičnim opravičilom »ljubezen je siromakov beli kruh«. Sploh pa erotične zastranitve odpuščajo po načelu: »kateri gospodar pa še ni imel svoje dekle«. Moralistično se sprenevedajo le občinski možje, vendar bolj drug pred drugim kakor zaresno ali kakor se jim posmehne pripovedovalec: »Govorili so, kakor da bi bila Jamnica občestvo samih svetnikov in je župnik Virej na novega leta dan, ko je s prižnice razlagal moralno bilanco minulega leta, ne bi bil primerjal z jamo prešuštnikov.« In še o Jamničanih: »Jamničani so Vireja zvesto poslušali, mu celo pritrjevali ali se mu smejali, toda spreobrnili se ni nihče.« Na estetski ravnini spremlja to dvojnost pojav, da skoraj v vsak resen dogodek in prizor plane kakšen komičen ali porogljiv pripetljaj, ki

mestoma učinkuje tudi groteskno (npr. epileptična ljubezenska izpoved med sakralnim obredom).

»Duša jamniškega človeka« je včasih srečna, še zlasti, kadar je veselje nad njo kakor »razprostrt en sam velik, srečen smeh«. Drugič je zbegana in zgrožena: zdaj jo porazi nevihta, ker dotolče pridelek, drugič jo je groza, ko »lovka sto in storokega polipa« grabi po njej »kakor nevidno brezdanje žrelo«. Groza jo prešinja ob poblazneli Zabevki tudi zato, ker se narava ne zmeni za poškodbo človeškega duha in sonce sije neprizadeto naprej. Duševni poškodovanci, npr. tepčki in epileptiki, so posebna stranpota jamniške »duše«; ne učinkujejo pa le kot zmaličenci, ampak tudi kot moralna opozicija znotraj pluralnega subjekta.

Preden se ozremo še po dialogu in jeziku jamniške skupnosti, ki še posebej kažeta Prežihov celostni pogled na pluralni subjekt, je nujno preveriti še njegovo epsko individuacijo, ki brez nje ni romana, tudi ne kolektivnega romana.

Prežih raziskuje posameznika v glavnem tako, da se njegova zgodba ujema z zakoni kolektivnega razvoja,¹⁶ je, kakor pravi Sušnik, obraz in beseda skupnosti v enem, ali kakor Mrdavšič navaja Prežiha, da je namreč usode več ljudi zgostil v like, da bi izdelal »sliko utesnjenega jamniškega življenja«.¹⁷ Posamezniki se prelivajo v »množico fabulativno enakovrednih likov« in ne razbijajo »polifone kompozicije«¹⁸ romana. Ko pa se Prežih ne odmika od individuacije, pa tradicionalni individujski roman, ki mogoče bolj ustreza individualistični družbi, premakne v roman o kolektivni zavesti, čustvih, strasteh in drugem. Zavest in drugo seveda niso niti samostojne niti primarne realnosti, vzpostavlja jih šele globalno obnašanje posameznikov, ki sodelujejo, ustvarjajo polifonično psiho, kulturo, gospodarstvo, politiko,¹⁹ se v Jamnici obnašajo kot epifenomeni edinega stvarnega, avtentičnega junaka, tj. množice, ta pa je splet medsebojnih odnosov posameznikov, ki pripadajo isti družbeni skupnosti. Ta je v romanu kot celota podvržena preurejanju, celo razpadanju,²⁰ ali kakor pravi Prežih: današnja doba je doba razpadanja tradicionalnega, starega sveta, starih načel, starega načina življenja; »razpad ima svojo veličino«²¹ in je še kako vreden umetniškega oblikovanja. Kar je premaknjeno iz svojega ravnovesja, iz samozadostnosti, je zelo rodovitna podlaga za kolektivni roman.²² In Jamnica je roman o »razpadanju«, vendar je hkrati tudi roman, ki je obrnjen k novi skupnosti.

Med Prežihovim pluralnim subjektom in med individujskim delujejo vzročna razmerja, subjekta se torej nepretrgano prelivata, pa ju je imeti za dvojno-enojni subjekt, ali kakor njuno dialektiko razpoznava že Ivo Brčić v Požganici: posameznik deluje »v določenih socialnih nujnostih« in nič manj po »osebnih, individualnih danostih«.²³

Zaradi določnejšega izrisa velja Prežihov pluralni subjekt pomeriti še z ekspresionističnim »mi« subjektom. Med njima teče zelo določna meja. Pri Prežihu mislijo, čutijo, delajo posamezniki, res »po jazbinsko«, »jamniško«, »požganiško«, po splošnem življenjskem ritmu časa in prostora, vendar tudi individualno. Ekspresionistični »mi« subjekt pa dostikrat ni individualiziran niti socialno niti regionalno niti nacio-

¹⁶ Filip Kalan, O knjigah Prežihovega Voranca. Vprašanja naših dni. Ljubljana, 1946.

¹⁷ Kot pod 15.

¹⁸ Kot pod 2.

¹⁹ Lucien Goldmann, Za sociologiju romana, 55. Beograd, 1967.

²⁰ Kot pod 19, str. 222.

²¹ Prežih, ZD X, 239.

²² Mihail Bachtin, Dvestilistični črti evropskega romana. Teorija romana. Ljubljana, 1982.

²³ Kot pod 1.

nalno, ampak je vsezemeljski, svetovni subjekt, so bratje, sestre, mornarji, otroci božji, je, z eno besedo, idealni, abstraktni humanistični subjekt. Prežihov subjekt ni idealen, ampak je zgodovinsko stvaren oziroma dela vtis življenjsko konkretnega subjekta.

In zdaj še jezikovnostilna faktura, tj. pripovedovalčevo gramaticalno označevanje soseske ali pluralnega subjekta ter njen dialog in besedni sklad.

Pripovedovalec se kar naprej vrača k tretji osebi množine, uporablja množinska imena in množinske povedke. Nekaj imen: Jamničani, kleščarji, krempljači, kupčarji, sosedje, plesalci, žanjice; množica, ljudstvo, in podobno. Množinska so tudi imena za pokrajinsko naravo in za vesolje: gore, polja, globače, gozdovi, glasovi, sape, zvezde. Le enkrat je s poudarkom edninsko izpostavljena »svinja«, oblak nad Peco, ki napoveduje nevihto. Jamnica je velikokrat metonimija: »Jamnica je skomizgala z ramami in rekala: ‚Perman pa bo šel! ...‘«. »Kakšne višje koristi so to?« je klela Jamnica. »Gospodarsko ogroženi se Jamničami ob srečanjih ogovarjajo eliptično in s preprostimi kratkimi stavki: »Kaj...?« »Hudič...!« »Kaj pa ti praviš? Kaj pa ti sodiš? Kaj pa vidva mislita? Kako pa je do tega prišlo...!« Munk ponavlja: »Poa, tako pa ne bo šlo...!«

Dialog med enim in med množico zazveni včasih kakor litanjski obrazec, na političnem shodu ali pa pri izklicevanju zadolženih hišnih številki tudi kot skandiranje. Postavljanje najvišjega mlaja se končuje z vprašanjem in odgovorom: »Ali je šlo?« je zadovoljno vprašal Munk. »Šlo!« je odgovorilo skoraj enoglasno sto glasov. »Tudi steljarji niso gostobesedni, poudarjajo le nekaj tradicionalnih obrednih stavkov in končajo s Sečnjakovim poslovilnim, skoraj svečanim stavkom z vrha bora: »Sem danes zadnjikrat napravil... Za menoj pa bodo prišli drugi«, ter s karakterizirajočim odgovorom množice: »Takega, kakršen si ti, ne bo več...« Karakterizirajoči stavki so tudi sicer pogosti, npr. tudi Mufafov mežnarici Trezi, ki ga sliši vsa cerkev: »Danes bo treba paziti na sveče, ker je Ajta v cerkvi...«

Nekateri stavki so vsebinsko prelomni, še posebno družinsko dediščinsko razpravni. Munk npr. izdavi stavek, ki prenese komaj še kakšno pojasnilo: »Tako smo sklenili in tako bo ostalo.« Pogovor med Permani se konča z vsepovednim, nepreklicnim Nežinim stavkom: »Vsi, kar nas zemlja rodi, na njej pač ne najdemo kruha.« V prizadetega Ahaca se odpre le še Francov groteskno odprti goltanec (»odprto žrelo se reži v brata«). Ko stari Bunk dolgo posluša tarnanje svojega zadolženega sina, sklene: »Bunk, vse je izgubljeno...« Za vso Jamnico so usodni stavki, ki napovejo kakšno prelomno družbeno novoto. Takšen je tudi Munkov nepovedani, zgolj napisani stavek v koncu romana, na prošnji, naj žandarji izpuste iz zapore Ahaca in njegove tovariše. Prelomni stavek se glasi: »Lenart Munk je tudi za to...«

Jamniški stavki, refrenski in neposredno pogovorni, dialoški pa tudi osebni in svojilni zaimki v množinskih zvezah (mi, nas, naš) so eksistencialno in družbeno totalna vsebinska jedra, so kakor zamolklji udarci vsebin. Seveda so velikokrat tudi šaljivi, namigljivi, nedorečeni, porogljivi, ironični in parodični. Jamniška beseda je v celoti pristna, največkrat neposredna, enoglasna, pomensko določna. Včasih pa je tudi dvoglasna, ima dodatni pomenski odtенок, pozna pa ga vsa soseska. Naj sta beseda in fraza še tako osebni, sta hkrati tudi stilska značilnost celote.

V jamniški govor in leksiko vdira tudi govorno raznoliče dobe,²⁴ v njih odmevajo ideološki, pravniški, uradniški in drugi glasovi dobe. Kmetstvo se srečuje z delavskim in protidelavskim jezikom (socialist, komunist, prekucuh), posebej pa preži na besede in fraze, za katerimi se potajuje sovražna gospodarska moč: banka,

²⁴ M. Bahtin, *Govorno raznoliče v romanu. Teorija romana.*

kriza, »višje koristi«, država. Ob »tujih besedah« se Jamničani sem in tja sicer sprenevedajo, jih navidez ne razumejo, jih pomensko prevračajo in doganjujejo s toliko večjim užitkom in prekanjenostjo, ker vejo, da za uradniškim, pravniškim, političnim, zvišenim, državnim, kanoniziranim jezikom ždi zmerom prevara. Navidezno sprenevedanje in jasna sumničavost ob tujih besedah sta v strukturi romana prava polemika pluralnega subjekta z lažnivim, patetičnim jezikom vsemogočnih institucij.

Pogled na zastavljeno vprašanje je moč končati takole:

Romansirana socialna struktura, etična načela, duhovnočustveni in nravni razponi ter jezikovnostilna sredstva povejo, da Prežih ni meščanski pripovedovalec, dobrohotni, superiorni opazovalec in esteta, ki je prišel obiskat neke Jamničane, ampak je prav nasprotno, je njihov nepokvarjeni glas, živ »aparata, ki zapisuje« glasove ljudstva ter izbira sceno za sceno, kakor so in jih montira v koherentno zapovrstje. Njegov estetsko etični cilj je izdelati elementarno resnico nekega kolektivnega življenja in življenja posameznika v tem kolektivu. Bolečine in veselja bogatih in revnih, njihova upanja in zablode pa njihovo delo na delo jim po pripovedovalčevem estetskem zagotovitvi ne skrhajo življenjskega instinkta, niti včasih že kar surove in spet blage vitalnosti, ki ne priznava nikakršnih moralističnih zadržkov. Življenje soseske teče zdaj tragično zdaj se prevesi v komično, se za hip odpira pokrajinski lepoti ali pa se zazrkne do grotesknega. Avtor ne skriva svojega etičnega načela, ob vsem objektivizmu ima svojo moralno filozofijo: da se namreč ne vtičuje v jamniško moralo, v ljudsko vero in nevero, noče biti vzgojitelj. Morda bi takšen njegov način bilo mogoče vsaj oddaleč primerjati z romanskimi, tj. s španskimi in italijanskimi neorealisti,²⁵ z romani *Fontamara* Ignazia Siloneja, *Kristus se je ustavil v Eboliju* Carla Levija, pa nemara še s kakšnim Dos Passovim tekstom, pa celo z besedili Erskina Caldwella in Ernsta Hemingwaya.

Da je Jamnico imeti za kolektivni roman, potrjuje tudi dejstvo, da je komponirana kakor kolektivni film, npr. film *Na svoji zemlji* po scenariju Cirila Kosmača. Kakor ta film, je tudi Jamnica »igralsko« skupinsko izvedena: nobena vloga namreč ne preglasi celote, in kakor v navedenem filmu tudi v romanu nastopajo številne osebe s podobno, če ne celo v enako vsebinsko in estetsko težo. Tako imenovane »karakterne« vloge so uravnotežene, kar spet pomeni, da so zastavljene kolektivistično. Na zunaj je roman razčlenjen na troje »delov«, ti pa spet na sedem, osem in devet poglavij. Množica ali pluralni subjekt nastopi sedemnajstkrat, družinski in dvoosebi prizori prevladujejo v osmih poglavjih, torej je množičnih prizorov dvakrat več. Množica nastopa največkrat z glasnim dialogom in razgibanimi dejanji, več pa je tudi skupnih tihih prizorov, npr. »kmečke oči so se znova spogledale« oziroma najznačilnejši med njimi, ko sicer razpršeni jamniški subjekt doživi sintetični trenutek ob slutnji Ajtine smrti: »...se je pod goro spogledalo dva tisoč oči: Kaj je z Ajto?«

Pa še Munkov podpis na koncu romana. Res pomeni, da je samozadostno potovanje kmetskih rodov končano, da se mora soseska odločiti za novo družbeno povezavo. Res je tudi, da romanopisec odpre jamniški krog estetsko nenasilno, netendenčno, odpre ga kot razvojno nujnost soseske, da njene stopinje v zgodovinsko novoto nastavlja kot etično nujnost razvojnega momenta človeštva. Prav tako pa je tudi res, da tudi ta njena estetsko neprizadeta odločitev za višjo skupnost dodatno podpira misel, da gre za kolektivni roman, pa čeprav je nova skupnost šele stvar

²⁵ Rene-Maria Albèrès, *Istorija modernog romana. Neorealizmi*. Sarajevo, 1967.

zavesti. Roman ože soseske se, skratka, odpira v potencialni roman o kolektivu brez meja.

In še za konec: Na Slovenskem najbrž smemo in tudi moramo rabiti kdaj kakšno ime, termin, ki ga ni najti v evropskih in drugih literarnoteoretskih zakonikih o romanu. Na kongresu slavistov v Bratislavi (1993) je slovaški komparativist Dionýz Durišin zelo samozavestno povedal, da literarnoteoretska šola v Nitri pravkar prinaša in utemeljuje vsaj sto novih terminov. Ko se potegujem za domovinsko pravico »kolektivnega romana«, se potegujem tudi za slovensko teoretsko samozavest, za večje zaupanje v domača spoznanja in za neustrašna poimenovanja teh spoznanj. Slovenska literarna teorija bodi tudi samosvoja, vztraja naj pri svojem, kadar lahko termin zadostno utemelji s primerom slovenske besedne umetnine. Tudi v literarni terminologiji nam je potrebna dekolonizacija, seveda razsodna dekolonizacija.